

Раннетрипольское поселение Тимково в Одесской области

Резюме

В статье опубликованы материалы раскопок раннетрипольского поселения в с. Тимково Кодымского района Одесской области, где были исследованы остатки построек и культурного слоя.

Полученные данные позволили реконструировать одно из жилищ как двухэтажную постройку и воссоздать частично его интерьер. Необходимо отметить высокий уровень домостроительства в Тимково, что характерно для раннетрипольских памятников этого района.

Тимково может быть датировано временем Докукутени III — Триполье А и отнесено к Александровской локальной группе раннетрипольских поселений. Одной из особенностей Александровской группы следует считать, очевидно, наличие в керамическом комплексе отдельных архаичных элементов наряду с материалами развитого раннетрипольского комплекса. Поскольку, керамической инвентарь тимковского поселения насчитывает относительно большее количество изделий с архаичными чертами, чем материалы Александровки и Слободки-Западной, его можно считать в настоящее время наиболее ранним в данной группе.

¹ Єсипенко А. Л. Кам'яна сокира з селища Важний. — МАСП, 1959, № 2, с. 153—155.

² Погожева А. П. Глиняная антропоморфная пластика трипольской культуры (Триполье А): Автореф. дис. ... канд. ист. наук. — М., 1971, с. 1—28.

³ Збеневич В. Г. Періодизація і хронологія раннього Трипілля. — Археологія, 1980, т. 35, с. 15.

Л. Л. ЗАЛІЗНЯК, Г. В. ОХРИМЕНКО

Нові мезолітичні пам'ятки Волинського Полісся

В результаті розвідок, проведених на Волинському Поліссі за останні роки Г. В. Охріменко, В. К. Пясецьким, О. І. Євтушенко, виявлено чимало археологічних пам'яток, зокрема і мезолітичних (рис. 1). На жаль, колекції крем'яних виробів більшості з них зібрано на поверхні. Здобуті матеріали дають можливість характеризувати культурні явища мезоліту Західного Полісся. Нижче ми розглянемо пам'ятки, що дали найвиразніші комплекси крем'яних виробів: стоянки Черськ, Лютка, Розничі, Люб'язь, Гірник, Велика Глуша, Балаховичі, Виживка. Загальною рисою, що об'єднує всі ці комплекси, є використання для виготовлення знарядь праці волинського кременю сірих відтінків, що походить з місцевих покладів.

Черськ. Стоянка розташована за 1,5 км на захід від одноіменного села Маневицького району Волинської області. На правому березі р. Стоход, поблизу її русла, є піщане підвищення площею близько 300×150 м та висотою над заплавою до 4 м, відоме у місцевого населення під назвою гора Грушвиця. В центральній частині підвищення, у видуві площею 60×100 м зібрано 1022 кременю.

Для колекції з Черська характерна пластинчаста техніка обробки кременю (рис. 2, 1—37), двоплощинні однобічні нуклеуси зі скошеними площинами та поперечною підтескою зворотного боку (рис. 2, 37). Переважну більшість знарядь виготовлено на пластинах: наконечники стріл, скребачки, різці. Серед наконечників стріл сім вербовлих на пластинах, з крутою ретушю черенка зі спинки та плоскою з черевця (рис. 2, 1—7). Знайдено сім наконечників на пластинах з черенком, нерідко злегка виділеним крутою ретушю зі спини та плоскою підтескою з черевця (рис. 2, 8—13, 15). Один маленький наконечник має круту ретуш зі спинки не тільки в районі черенка, але й по всьому краю (рис. 2, 15). Ще один черенковий наконечник не має підтески з черевця (рис. 2, 14). 9 з 15 наконечників стоянки Черськ зламані. Серед цілих — два мають вістря, оброблене крутого ретушю

зі спинки, і один — плоскою ретушшю з черевця (рис. 2, 4, 13). В одному випадку вістря закінчується серединним різцем (рис. 2, 8). Можливо, різцеві сколи утворилися в результаті удару стріли об якусь перешкоду. Знайдено пластину зі скошеним кінцем (рис. 2, 16).

З 12 скребків 11 кінцевих на пластинах, іноді з несистематичною ретушшю по бічному краю (рис. 2, 23—30). Серед різців переважають

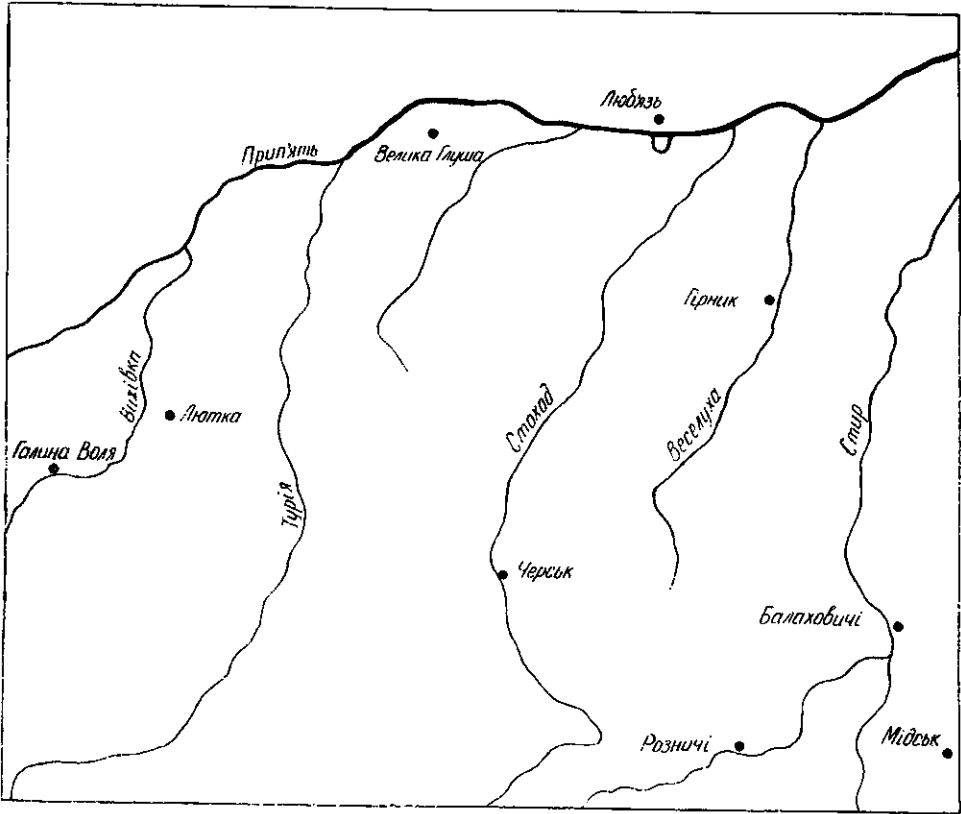

Рис. 1. Розташування мезолітичних пам'яток Волинського Полісся.

серединні на пластинах (рис. 2, 32—33, 34). Знайдено також два бічні на пластинках (рис. 2, 36) та серединний на відщепі (рис. 2, 35), п'ять пластин з несистематичною ретушшю (рис. 2, 17), та три відщепи з ретушшю. Необхідно назвати знахідки кудлаївського вістря (рис. 2, 18), свердла-проколки (рис. 2, 19), високої трапеції (рис. 2, 20), мікрорізця (рис. 2, 21), відщепи з численними виїмками — «фігурного кременю» (рис. 2, 22).

Північніше гори Грушвиці, де зібрано мезолітичний комплекс Черськ, на тому ж правому березі р. Стоход розташовано два невисокі піщані підвищення — Борисова та Бакунова гори. Тут зібрано невиразні крем'яні матеріали, що дозволяють зробити припущення про існування майстерень по обробці кременю ще в мезоліті.

Лютка. Поблизу с. Лютка Старовижівського району Волинської області знаходиться одноіменне озеро. Кремій зібрано у видуві площі 100×60 м піщаного підвищення висотою 1,5 м над заплавою, і розміщене на східному березі озера за 1 км від села. Всього тут знайдено 167 виробів з кременю, серед яких 19 з вторинною обробкою (рис. 2, 40—47). Трапилося чотири наконечники стріл на пластинах, серед них один верболистий з крутою ретушшю по краю черенкової частини та плоскою з черевця (рис. 2, 40), один зі слабо виділеним крутою ретушшю черенком та підтескою (рис. 2, 41). Два інші наконечники — черенкові без підтески з черевця (рис. 2, 42—43). Цікаві знахідки чотирьох кінцевих скребків на пластинах (рис. 2, 44, 45),

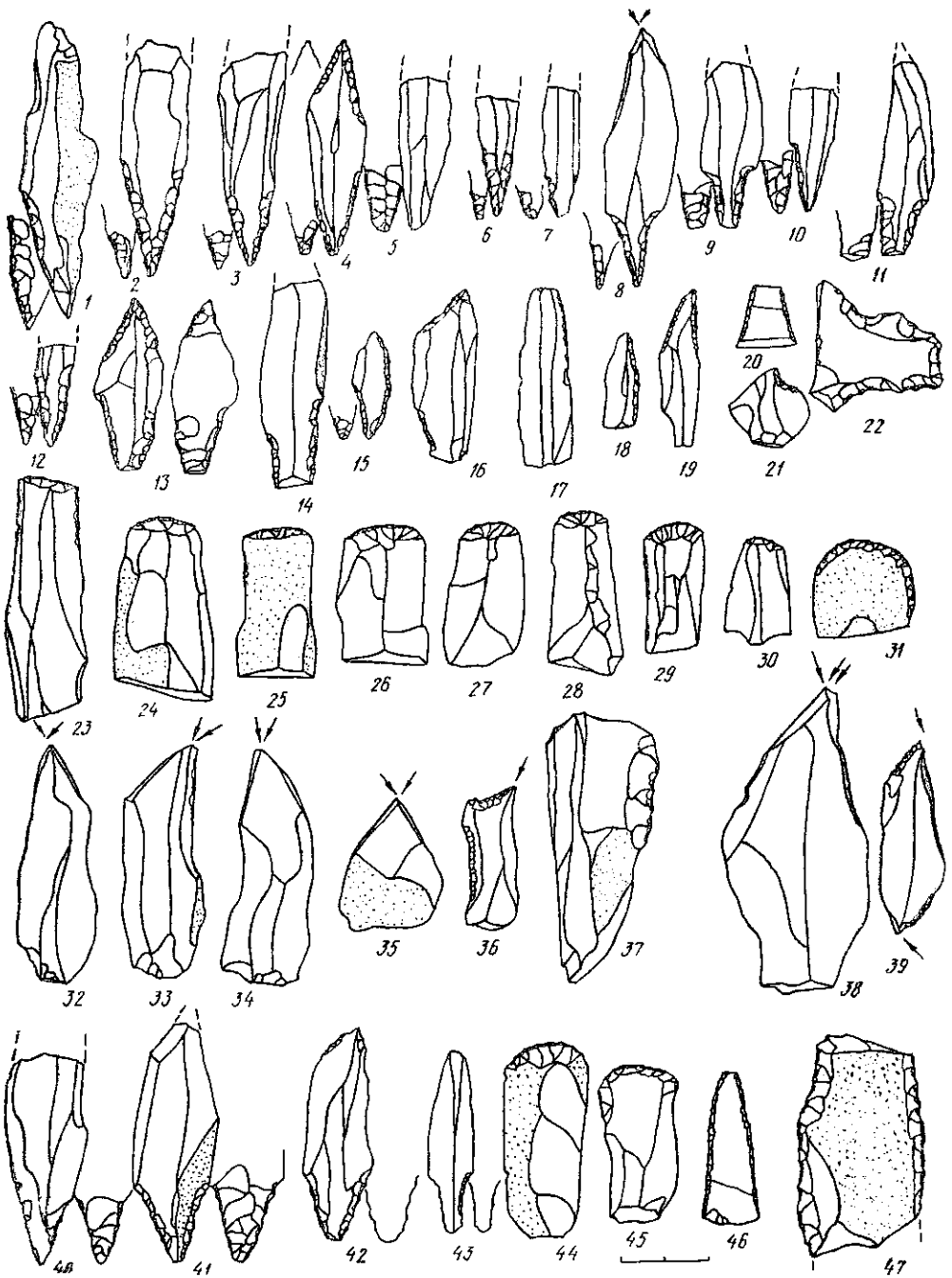

Рис. 2. Крем'яний інвентар стоянок Черськ (1—37) та Лютка (38—47).

кінцевого на відщепі, двох різців серединних на пластинах (рис. 2, 38), одного бічного на пластині (рис. 2, 39), високої трапеції (рис. 2, 46) та уламку трапецієподібного деревообробного знаряддя (рис. 2, 47). Виготовлено його на відщепі за допомогою крутого ретушування з двох боків.

Розничі. За 0,5 км на північний захід від одноіменного села Маневицького району Волинської області, на розвіяному краю бороваї тераси лівого берега р. Стир, на площі 40×50 м зібрано колекцію кременю, що нараховує 110 одиниць (рис. 3, 1—16). Привертає увагу розвинута пластинчаста техніка обробки кременю, кількісне переважання знарядь на пластинах над знаряддями на відщепах. Знайдено

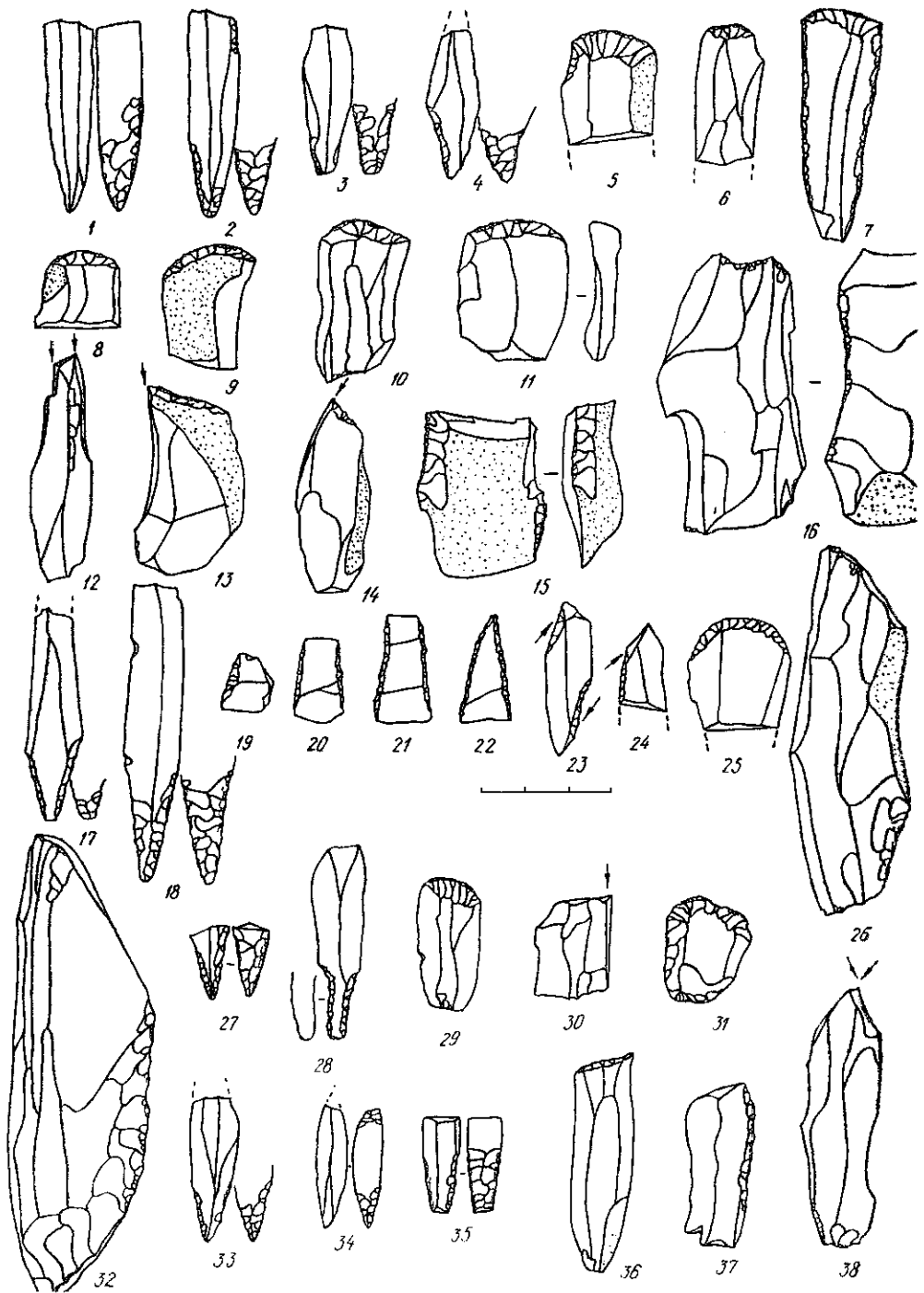

Рис. 3. Крем'яний інвентар стоянок Розничі (1—16), Люб'язь (17—26), Гірик (27—32), Велика Глуша (33—38).

два двоплощинні однобічні нуклеуси зі скошеними площинами (рис. 3, 16). Серед чотирьох стріл колекції — три уламки верболистих з підтескою черенкової частини з черевця (рис. 3, 1—3). Один наконечник з черенком, злегка виділеним крутою ретушшю з боку спинки (рис. 3, 4). Серед скребоків переважають кінцеві на пластинах (рис. 3, 5—8), що нерідко мають ретуш на бічному краю (рис. 3, 7), та кінцеві скребки на відщепях (рис. 3, 9—11). Знайдено три бічних різця на пласти-

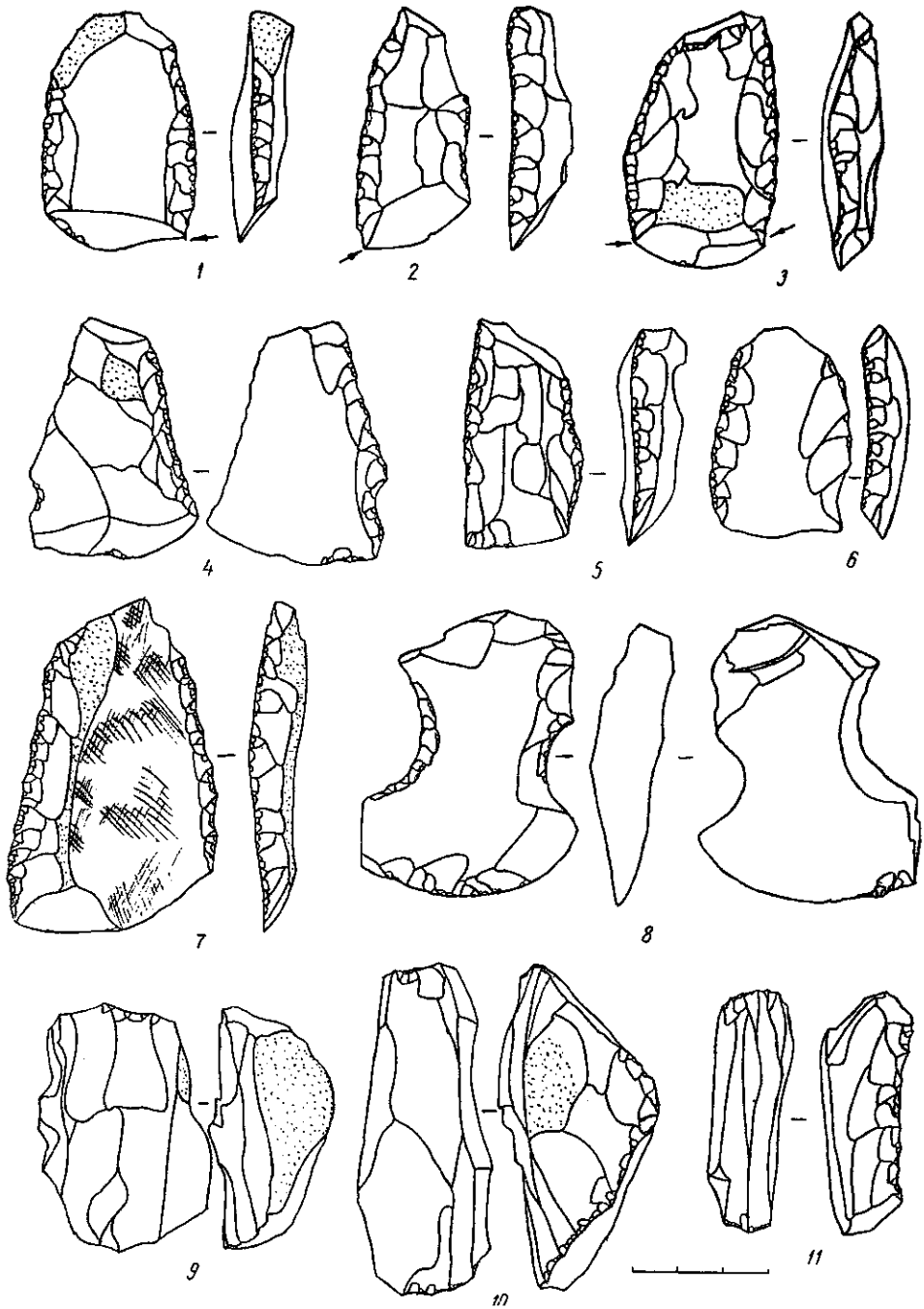

Рис. 4. Балаховичі. Сокири (1—8), нуклеуси (9—11).

нах (рис. 3, 12—14) та три бічних на відщеплах (рис. 3, 13). В колекції також є трапецієподібна сокирка (рис. 3, 15), дві пластини з несистематичною ретушшю, два відщепи з ретушшю.

Люб'язь. Стоянка розташована на північно-західному березі озера Люб'язь за 2 км північніше одноіменного села Любешівського району Волинської області. Тут, в уроч. Лядино у видуві площію 100×60 м піщаного підвищення висотою 2—3 м над заплавою зібрано 509 кременів в тому числі 13 знарядь (рис. 3, 17—26). Знайдено двоплощинні однібічні нуклеуси зі скошеними площинами і підтескою тильного боку (рис. 3, 26), два уламки верболистих наконечників

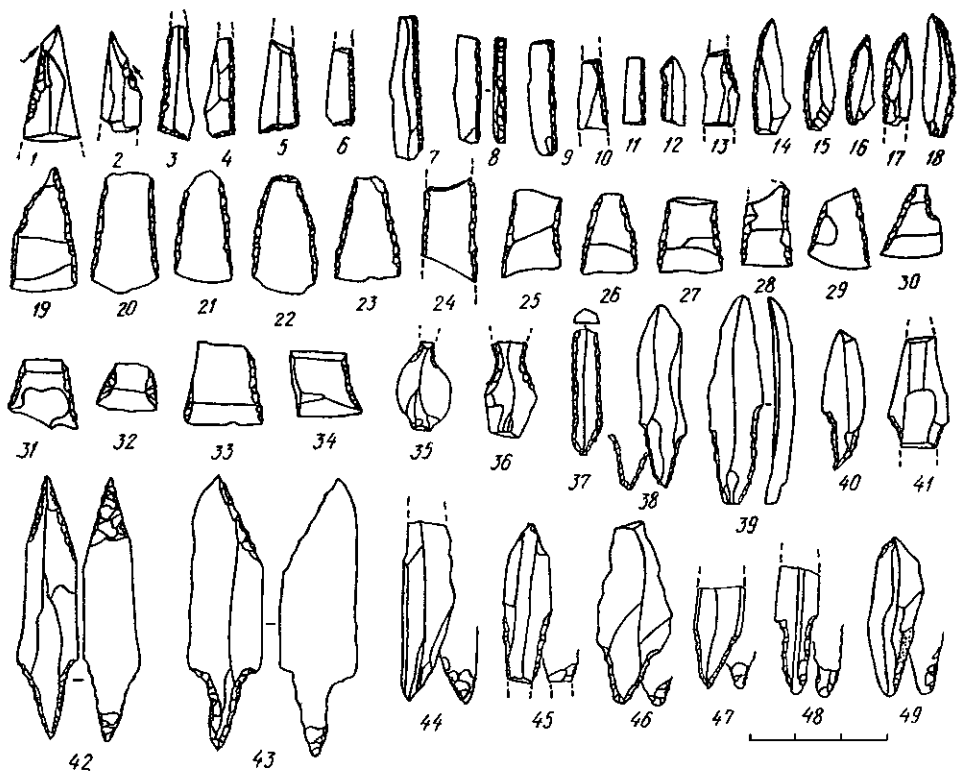

Рис. 5. Балаховичі. Мікроліти (1—36), свердло (37), наконечники стріл на пластинах (38—49).

стріл з плоскою підтескою з черевця черенкової частини (рис. 3, 17, 18), чотири високі трапеції (рис. 3, 19—22), два яніславицькі вістря, в тому числі одне подвійне (рис. 3, 23, 24), три кінцеві скребки на відшепах (рис. 3, 25). Зазначимо, що оброблений кремій зустрічався на піщаних підвищеннях і далі на захід від уроч. Лядино.

Гірни к. Стоянка розташована на південний схід від с. Кухотська Воля Зарічнлянського району Ровенської області. Тут, на видувах піщаних підвищень лівого берега р. Веселухи, зібрано невелику колекцію кременю, що нараховує 256 виробів. Із знарядь знайдено уламок черенкової частини верболістого наконечника стріли з підтескою з черевця (рис. 3, 27), черенковий наконечник без підтески (рис. 3, 28), кінцевий скребок на пластині (рис. 3, 29), півокруглий скребок (рис. 3, 31) та кутовий різець на відщепі (рис. 3, 30). Знайдено і великий двоплощинний однобічний нуклеус зі скошеними площинами та поперечною підтескою тильного боку (рис. 3, 32).

Велика Глуша. Сліди майстерні мезолітичного часу виявлено в уроч. Нивки за 4 км на північний захід від с. Велика Глуша Любешівського району Волинської області. На північно-західному краї великої дюни площею 1000×150 м, висотою близько 5 м, серед численних пластин та відщепів знайдено три верболістих наконечники стріл з підтескою з черевця (рис. 3, 33—35), пластина зі скошеним кінцем (рис. 3, 36), серединний різець на пластині (рис. 3, 38) та пластина з ретушню (рис. 3, 37).

Балаховичі. Кремій зібрано на краю борової тераси правого берега р. Стир за 2 км на південний захід від с. Балаховичі Владимирського району Ровенської області. Піщаний край тераси, що піднімається на 4 м над заплавою ріки, розорано і розвіюється вітром. У видуві на площі 300×100 м зібрано 1022 кременю та уламки кераміки неолітичного часу.

Крем'яний інвентар стоянки Балаховичі привертає увагу значною кількістю пластин. Серед нуклеусів переважають двоплощинні зі скошеними площинами та підтескою тильного боку (рис. 4, 9—11). Цікавими є знахідки одноплощинних підпризматичних нуклеусів та нуклеовидних уламків. Серед наконечників стріл на пластинах переважають черенкові з підтескою плоскою ретушню з черевця (рис. 5, 42, 43, 46—49). Привертає увагу наконечник хвалибогoviцького типу зі скошеним крутою ретушню вістрям (рис. 5, 43). Значно менше черенкових наконечників без підтески черенка з черевця (рис. 5, 38—41). Знайдено також два уламки пластинок з ретушню, що могли бути відходами виробництва таких наконечників стріл (рис. 5, 35, 36). Верболисті наконечники з плоскою ретушню (рис. 5, 44, 45) представлені двома екземплярами.

На стоянці Балаховичі знайдено 16 високих трапецій та їх уламків (рис. 5, 10—34), 2 уламки яніславицьких вістер (рис. 5, 1, 2) та 4 уламки яніславицьких трикутників (рис. 5, 3—6). Серед семи пластинок з притупленим краєм (рис. 5, 7—13), можливо, частина є уламками яніславицьких трикутників. В колекції представлено п'ять мікровістер з притупленим краєм сегментовидної форми (рис. 5, 14—18).

Серед скребків переважають кінцеві вироби на відщепях (рис. 6, 5—17). Дещо меншою кількістю представлено кінцеві на пластинах (рис. 6, 1—3), скребки неправильної форми на відщепях (рис. 6, 15—17). Ще менше підокруглих (рис. 6, 13—14) та подвійних (рис. 6, 4). Найчисленнішою серед різців є бокові на відщепях (рис. 6, 25—27) та кутові на відщепях та пластинах (рис. 6, 28—30); дещо менше серединних на пластинах (рис. 6, 19—24) та серединних на відщепях (рис. 6, 18).

Знайдено 7 свердел—проколів (рис. 5, 37), 27 з несистематичною ретушню, 17 відщепів з ретушню та уламків знарядь.

Привертає увагу серія рубаючих знарядь стоянки Балаховичі: сокира з перехватом (рис. 4, 8) та 13 трапецієподібних невеликих сокир (рис. 4, 1—7). Їх виготовлено на відщепях за допомогою крутого ретушування двох довгих протилежних країв. Половина з них має обушок (рис. 4, 2—5), третя частина має лезо, сформоване за допомогою поперечного сколювання (рис. 4, 1—4).

Виживка (або Галина Воля). Стоянка розташована в 3 км на північний захід від с. Галина Воля Старовижівського району Волинської області в уроч. Семенова гора. Останнє являє собою піщане підвищення висотою близько 10 м і площею 500×100 м, розміщене на краю заплави лівого берега р. Виживка за 1,5 км від річки. Південну частину підвищення зруйновано кар'єром, де зібрано підйомний матеріал, а також відкрито лінзу бурого піску зі значною кількістю обробленого кременю. Довжина лінзи близько 8 м товщина близько 0,7 м. Крім обробленого кременю, тут знайдено незначну кількість дрібних кісточок тварин та вуглики (рис. 7). Все це дало можливість автору розкопок об'єкта Г. В. Охріменко вважати його залишками житла.

Більшість кременю із стоянки Виживка, що ми публікуємо, походить із заповнення лінзи бурого піску. Для колекції крем'яних виробів є характерним слабкий розвиток пластинчастої техніки обробки кременю, переважання знарядь на відщепях над знаряддями на пластинах (таблиця).

Відповідно міняється і тип нуклеусів⁷: переважають одноплощинні підпризматичні та нуклеоподібні уламки (рис. 8, 40). Основний тип мікролітів — високі, нерідко асиметричні трапеції на відщепях (рис. 8, 1—11). Знайдено грубу пластинку з притупленим краєм (рис. 8, 12) та три свердла-проколки (рис. 8, 13).

Серед скребків найбільше виробів неправильної форми на відщепях (рис. 8, 16—22), значно менше — кінцевих на відщепях (рис. 8, 14, 15) та підокруглих (рис. 8, 23). Різці представлено боковими та

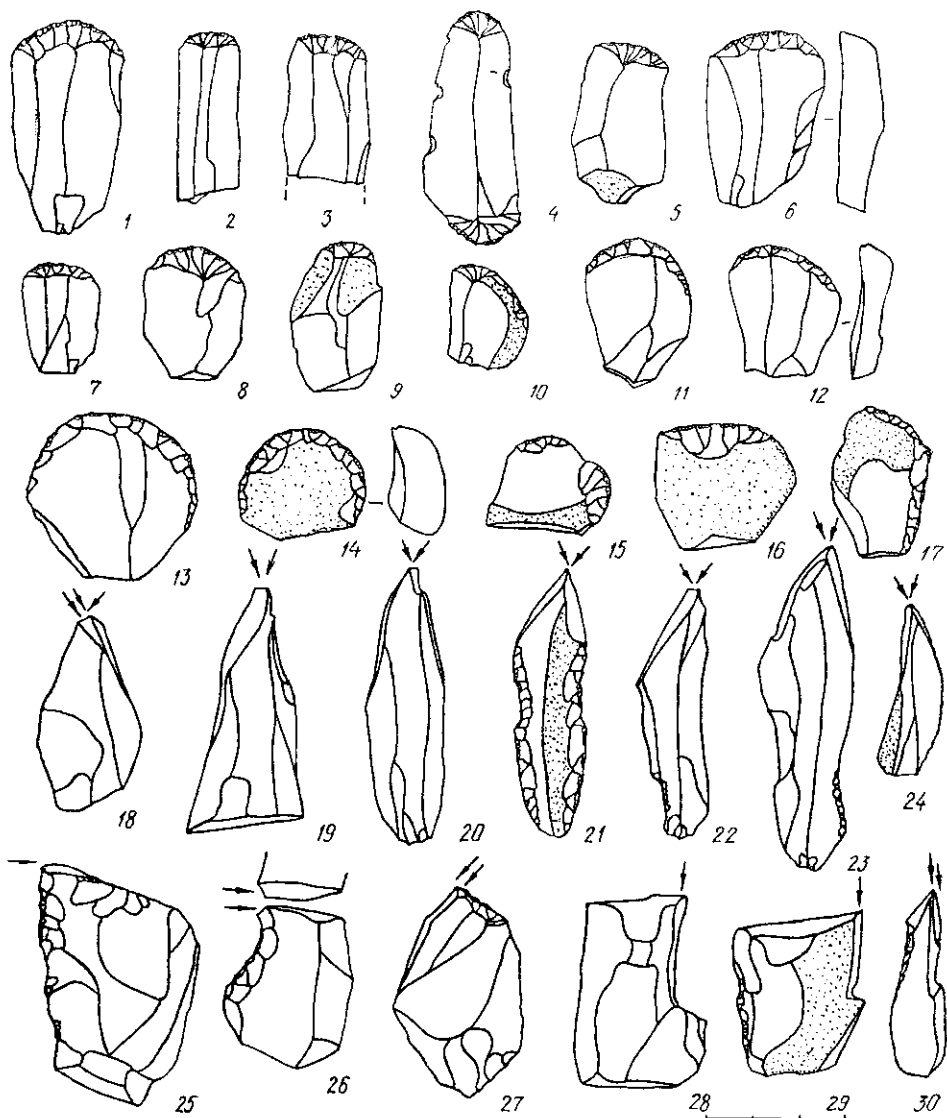

Рис. 6. Балаховичі. Скрєбки (1—17), різці (18—30).

кутовим, переважно, виконаними на відщєпах (рис. 8, 24—26). Знайдено також 22 трапецієподібні маленькі сокири. У половини з них лєзо сформованє поперечним сколом. (рис. 8, 27—33).

Серед кременю з Вижівки є кілька виробів, що типологічно різняться від основного комплексу. Вони виконані в пластинчастій техніці і походять, за даними Г. В. Охрімєнко, не з вищеописаної лінзи бурого піску, а з майже зруйнованого кар'єром мезолітичного об'єкту, що приймає до лінзи зі сходу і займає у розкопї квадрати 1—2 (рис. 7). Йдегься про двоплощинний однобічний нуклеус зі скошеними площинами (рис. 8, 39), черенковий наконєчник стріли з плоскою підгєскою з черевця (рис. 8, 36), бокові (рис. 8, 34) та серединні (рис. 8, 35) різці на пластинах, пластинку зі скошеним кінцем (рис. 8, 38), кінцеві скрєбки на пластинах (рис. 8, 37).

Описані матеріали відносягься до різних мезолітичних культур північної зони мезоліту Європи, що займає зандрові низини від сучасних Великобританії до басєйну Дєсни¹. Найяскравіше представлено свідєрську культуру, матеріали якої різною мірою присутні у всіх згаданих комплексах.

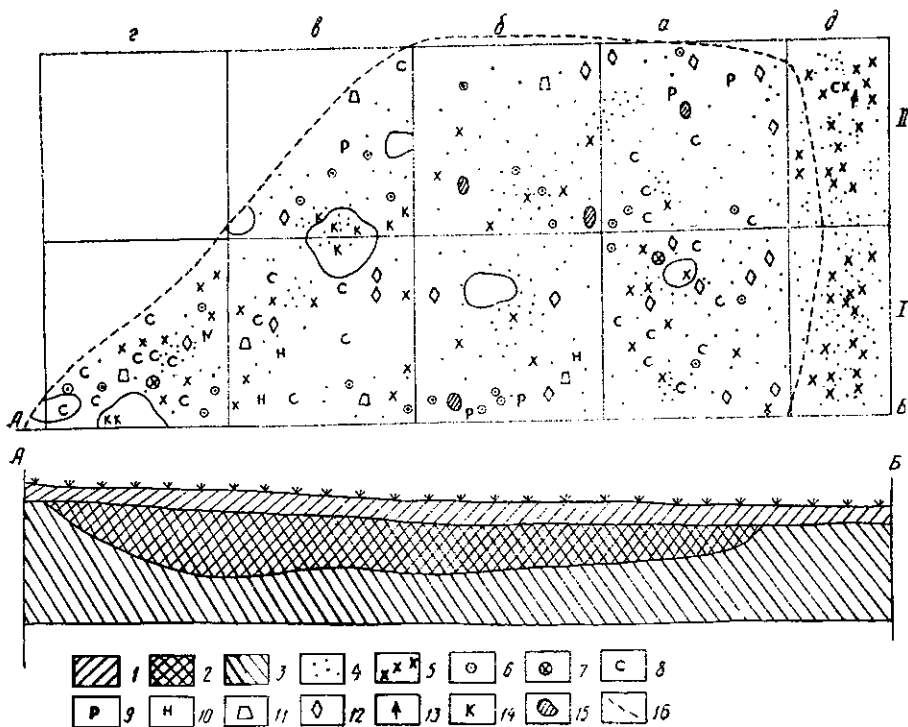

Рис. 7. Вживівка. План та профіль лінзи бурого піску:

1 — гумусований пісок; 2 — світло-жовтий пісок; 3 — бурий пісок; 4 — відщеп; 5 — пластина; 6 — відщеп з ретушю; 7 — пластина з ретушю; 8 — скребок; 9 — різець; 10 — нуклеус; 11 — трапеція; 12 — сокира; 13 — наконечник стріли; 14 — кістка; 15 — камінь; 16 — межа лінзи.

Про наявність свідерських пам'яток у Волинському Поліссі писалося неодноразово². Нагадаємо основні визначальні риси культури. До них відносяться тип нуклеусів: двоплощинні однобічні зі скошеними площинами та поперечною підтескою тильного боку; значний розвиток пластинчастої техніки обробки кременю: виготовлення знарядь переважно на пластинах; наконечники стріл на пластинах з плоскою ретушю по черевцю у черенковій частині; кінцеві скребки та бокові й серединні різці на пластинах; зрідка зустрічаються сокирки трапецієподібні та з перехватом, пластини зі скошеним кінцем.

Ранньосвідерські пам'ятки різняться від пізньосвідерських переважанням верболистих наконечників стріл над черенковими, скребків кінцевих на пластинах над кінцевими на відщепах, бокових різців на пластинах над серединними на пластинах, більшими розмірами всіх виробів та меншим їх асортиментом.

Враховуючи вищесказане, стоянку Черськ можна вважати досить «чистим» свідерським комплексом. Іншокультурна домішка тут досить незначна: кудлаївське вістря, трапеція, мікрорізець, свердло, «фігурний камінь» (рис. 2, 18—22). Враховуючи переважання верболистих наконечників над черенковими та виразу серію кінцевих скребків на пластинах, стоянку Черськ можна віднести до першого етапу існування свідерської культури на Волині, який, можливо, дещо пізніший порівняно з найранішими свідерськими пам'ятками басейну Вісли. Досить раннім можна вважати і комплекс Розничі, де повністю відсутні домішки виробів інших мезолітичних культур.

Несвідерськими виробами в колекції зі стоянки Лютка є висока трапеція та два черенкові наконечники стріл без плоскої ретуші по черевцю (рис. 2, 42, 43, 46). Змішаним комплексом є колекція стоянки Люб'язь, де поряд з типово свідерськими виробами знайдені високі трапеції та яніславицькі вістря. Стоянку Велика Глуша можна віднести до свідерської культури, але комплекс недостатньо численний,

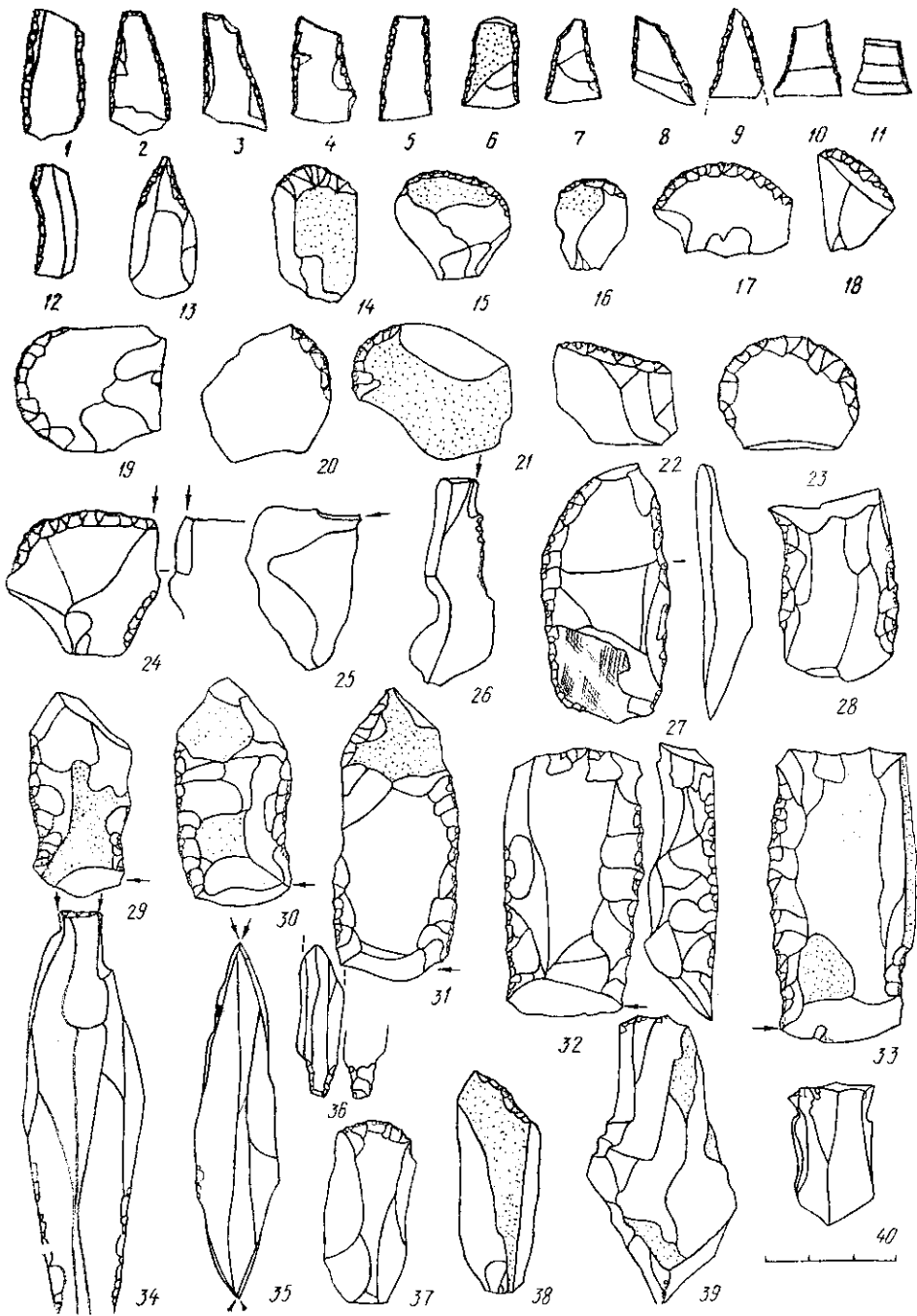

Рис. 8. Вижівка. Крем'яний інвентар (1—40).

щоб датувати його точніше. Свідерські вироби знайдено на стоянках Гірник (рис. 3, 33—38) та Вижівка (рис. 8, 34—39). Свідерський компонент досить чітко простежується в змішаному комплексі Балаховичі: кінцеві скребки на пластинах та відщеплах (рис. 6, 1—12), середні різці на пластинах (рис. 6, 18—24), двоплощинні нуклеуси (рис. 4, 9—11), більшість пластин, наконечники стріл на пластинах з плоскою підтескою черенка та вістря (рис. 5, 42—49). Враховуючи типологію наконечників стріл стоянки Балаховичі (невеликі, переважно черенкові), свідерські вироби цього комплексу слід датувати пізнім етапом існування культури.

Крем'яні вироби мезолітичних пам'яток Волинського Полісся

Назва виробу	Черськ	Лютка	Разниці	Люб'язь	Балаховичі	Вижівка
Нуклеуси						
двоплощинні зі скоше- ними площинами	3		2	1	5	1
одноплощинні підприз- матичні	—	—	—	—	2	3
нуклеоподібні уламки	—	—	—	—	8	2
Пластини та їх уламки	105	50	20	94	571	120
Відщепи	867	98	62	401	202	1028
Вироби з вторинною оброб- кою						
наконечники стріл вер- болісті з підтескою	7	1	3	2	2	—
черенкові з підтескою	7	1	1	6	6	1
черенкові без підтес- ки	—	2	—	4	4	—
Трапеції високі	1	1	—	4	16	11
Яніславицькі вістря з не- регушованою основою	—	—	—	2	2	—
Яніславицькі трикутники	—	—	—	—	4	—
Пластинки з притупленим краєм	—	—	—	—	7	1
Вістря з притупленим кра- єм	—	—	—	—	5	—
Пластинки зі скошеним кінцем	1	—	—	—	—	1
Мікрорізи	1	—	—	—	—	—
Відходи виробництва чер- енкових наконечників стріл	—	—	—	—	—	—
Свердла-проколки	2	1	—	—	7	3
Скребки						
кінцеві на пластинах	11	4	5	—	20	2
на відщепах	—	1	4	3	32	10
підокруглі	1	—	—	—	9	3
неправильної форми	—	—	—	—	—	—
на відщепах	—	—	—	—	15	32
подвійні	—	—	—	—	3	—
Різи						
серединні на пласти- нах	5	2	—	—	8	3
на відщепах	1	—	—	—	7	—
бокові на пластинах	2	1	3	—	—	1
на відщепах	—	—	3	—	13	6
кутові	—	—	2	—	13	4
Сокири трапецієподібні	—	1	1	—	14	22
Пластини з ретушшю	5	2	2	2	27	3
Відщепи з ретушшю та уламки знарядь	3	2	2	—	17	10
Всього	1022	167	110	509	1022	1141

Яніславицький компонент наявний в описаних комплексах меншою мірою ніж свідерський, але виступає достатньо чітко щоб стверджувати наявність пам'яток яніславицької культури у Волинському Поліссі³. Нагадаємо, що визначальними для яніславицької культури є яніславицькі вістря та трикутники. Ці вироби знайдено на стоянках Балаховичі та Люб'язь. В колекції Балаховичів є два яніславицьких вістря (рис. 5, 1, 2) та чотири уламки трикутників (рис. 5, 3—6). Враховуючи, що на яніславицьких пам'ятках, як правило, трапеції численні, то частину трапецій з Балаховичів слід віднести до яніславицького комплексу (рис. 5, 19—34). Два яніславицьких вістря та чотири трапеції з Люб'язя, можливо, теж становлять єдиний комплекс (рис. 3, 19—24).

Привертає увагу значна кількість пластинок та мікрорізів з притупленим краєм в колекції з Балаховичів. Подібні вироби не характерні ні для свідерської, ні для яніславицької культур, але є визначаль-

ними для крем'яного інвентаря коморницької культури території Польщі. Такі вироби, але разом з коморницькими, простежувались і на іншому мезолітичному комплексі Волинського Полісся — Мідськ⁴. Тут разом з серіями мікропластинок та мікрівістер з притупленою спинкою виявлено чимало коморницьких вістер та трикутників. Наведені факти свідчать про поширення пам'яток коморницької культури не тільки на Поліській низині, а й в Західному Поліссі. В такову різь, таценки-кудлаївська культура Середнього Подніпров'я, походження якої від коморницької культури заперечувалося через відсутність пам'яток в Західному Поліссі, генетично тісно пов'язана з коморницькими пам'ятками.

Частина наконечників стріл на пластинах зі стоянок Балаховичі, Лютка, Гірник виготовлялася без використання плоскої свідерської ретуші. Черенок у цих стріл має круту ретуш по краю (рис. 2, 42, 43; 3, 28; 5, 38—41). Ця особливість обробки черенових наконечників стріл на пластинах є однією з культуровизначальних рис аренсбурзької культури. Виразна серія аренсбурзьких наконечників (близько 30 виробів) відома зі стоянки Мідськ. Вони здебільшого виготовлені з неправильних пластин та відщепів за допомогою крутого ретушування черенка. Нерідко у наконечника вістря скошене крутою ретушшю. Іноді крута ретуш вкриває не тільки край черенка, а й один довгий край наконечника, що робить його асиметричним за формою. Найбільші за розмірами наконечники стоянки Мідськ мають круту ретуш лише по краю черенка й типологічно наближаються до наконечників типу Лінгбі.

Враховуючи вищесказане, а також наявність аренсбурзьких наконечників в деяких комплексах Західного Полісся (Станковичі, Ополь або Береза)⁵, можна говорити про проникнення аренсбурзького населення в Західне Полісся. Знахідки наконечників типу Лінгбі, ймовірно, пояснюються збереженням традиції їх виготовлення населенням аренсбурзької культури, генетичною підосною якої є культура Лінгбі⁶. Однак немає підстав заперечувати можливість проникнення носіїв традицій культури Лінгбі в Західне Полісся. Остаточне розв'язання цього питання неможливе на основі знахідок окремих наконечників у змішаних комплексах і потребує істотного поповнення джерелознавчої бази.

Привертає увагу колекція крем'яних виробів, одержана при дослідженні лінзи бурого піску на стоянці Вижівка (рис. 8, 1—33). Для неї характерне переваження знарядь на відщепах над знаряддями на пластинах; серед мікролітів головну роль відіграють високі, нерідко асиметричні, трапеції на відщепах; скребків значно більше ніж різців, серед яких переважають скребки неправильної форми на відщепах. Виразну серію утворюють трапецієподібні сокирки.

Перед нами оригінальний крем'яний комплекс, який поки що не має аналогій серед культурних явищ мезоліту Волинського Полісся. Певні аналогії він знаходить серед виробів пам'яток типу Студенок Новгород-Сіверського Полісся (Студенок, Мураги, Попове Озеро, Се-лецькі дюни). На відміну від стоянки Вижівка тут переважають наконечники стріл на пластинах, двобічно оброблені тесла, бокові в'ямчато-ретушовані різці. Д. Я. Телегін відзначає наявність серед культурних явищ мезоліту Полісся «макролітично-відщепового шляху розвитку»⁷. Не виключено, що стоянку Вижівка можна датувати неолітичним часом.

В мезоліті Волинського Полісся простежуються сліди шести культурних явищ: Свідер, Коморниця, Яніславиця, Аренсбург, Лінгбі та пам'ятки типу Вижівка. Свідерська культура представлена найбільш виразно. До раннього етапу її існування на Волині відносяться стоянки Черськ та Розничі. Свідерські матеріали стоянки Балаховичі необхідно віднести до пізнішого часу. Коморницькі матеріали знайдені на стоянках Балаховичі та Мідськ. Яніславицькі вістря та трикутники походять зі стоянок Люб'язь та Балаховичі. На стоянках Бала-

ховичі, Лютка, Гірник знайдено наконечники стріл на пластинах, виконаних у аренсбурзькій техніці обробки. Виразна серія аренсбурзьких наконечників, а також наконечників типу Лінгбі, походить зі стоянки Мідськ. Комплекс Виживка дає оригінальний набір виробів, серед яких наявна незначна кількість свідерських знарядь.

Л. Л. ЗАЛИЗНЯК, Г. В. ОХРИМЕНКО

Новые мезолитические памятники Волынского Полесья

Резюме

Статья посвящена введению в научный оборот новых мезолитических материалов Волынского Полесья и их культурной интерпретации. На основании типологического анализа материалов авторы приходят к выводу о наличии в мезолите Волынского Полесья шести культурных явлений: Свидер, Коморница, Яниславица, Аренсбург, Лингби и памятники типа Выжевки. Все они входят в культурно-хозяйственную зону мезолита Северной Европы, охватывающую задровые низменности от Великобритании до бассейна Десны. Названные культурные явления представлены в разной степени. Наиболее массовыми являются свидерские памятники, материалы яниславицкой, коморницкой, аренсбургской культур найдены на отдельных стоянках. Вопрос о проникновении в Украинское Полесье носителей традиций культуры Лингби нуждается в дополнительных доказательствах.

¹ Clark J. G. The mesolithic Settlement of the north Europe. — Cambridge, 1936, p. 52; Зализняк Л. Л. Мезолитические культуры Украинского Полесья и их место в Европейском мезолите. — В кн.: Первобытная археология: Поиски и находки. Киев, 1980, с. 109—124.

² Телегин Д. Я. Поздний мезолит Украины: опыт культурно-территориального членения памятников: — In: The mesolithic in Europe. Warszawa, 1973, p. 173—184; Грибович Р. Т. Некоторые итоги исследования мезолита Волынского Полесья. — АИУ 1976—1077 г., Ужгород, 1978, с. 30—31.

³ Кольцов Л. В. Памятники с яниславицкими элементами на территории СССР. — В кн.: Памятники древней истории Евразии. М., 1975, с. 63—67; Зализняк Л. Л. Рудоострівська мезолітична культура. — Археологія, 1978, т. 25, с. 12—21; Зализняк Л. Л. Об острях с микрорезцовым сколом в мезолите Северной Украины. — В кн.: Орудия каменного века. Киев, 1978, с. 89—97.

⁴ Охрименко Г. В. Новые свидерские памятники на Волыни. — В кн.: Актуальные проблемы археологических исследований в Украинской ССР. Киев, 1981, с. 12.

⁵ Римантене Р. К. Палеолит и мезолит Литвы. — Вильнюс, 1971, с. 71.

⁶ Кольцов Л. В. Финальный палеолит и мезолит Южной и Восточной Прибалтики. — М., 1977, с. 54.

⁷ Телегин Д. Я. Мезолітичні пам'ятки України. — К., 1982, с. 19.